

O‘ZBEKISTON VA MARKAZIY OSIYO DAVLATLARI HUQUQIY TIZIMIDA SUN’IY INTELLEKT: QIYOSIY TAHLIL VA STRATEGIK ISTIQBOLLAR

Olimov Hakim Qavulovich - *Shahrisabz Davlat Pedagogika Instituti ma'naviyat-ma'rifat bo'limi xodimi. O'zbekiston.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining O'zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasi huquqiy tizimlaridagi o'rni, ularni tartibga solishning dolzarb masalalari va istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqotda SI tizimlarining huquqiy sub'ektligi, xususan, ularga "yuridik shaxs" analogiyasi asosida maqom berish nazariyasi, avtonom tizimlar tomonidan yetkazilgan zarar uchun javobgarlik zanjirini belgilash hamda insonning fundamental huquqlarini himoya qilish mexanizmlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, huquqiy sub'ektlilik, Markaziy Osiyo, raqamli huquq, yuridik shaxs analogiyasi, javobgarlik, "Raqamli O'zbekiston — 2030", etik standartlar.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ УЗБЕКИСТАНА И ГОСУДАРСТВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ И СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ.

Олимов Хаким Кавулович — *сотрудник отдела духовности и просветления Шахрисабзского государственного педагогического института. Узбекистан.*

Аннотация. В данной статье анализируется роль технологий искусственного интеллекта (ИИ) в правовых системах Узбекистана и Центральноазиатского региона. В исследовании рассматривается правовая субъектность систем ИИ, в частности, теория присвоения им статуса по аналогии с «юридическим лицом», установление цепочки ответственности за вред, причиненный автономными системами.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, правовая субъектность, Центральная Азия, цифровое право, аналогия с юридическим лицом, ответственность, «Цифровой Узбекистан — 2030».

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE LEGAL SYSTEM OF UZBEKISTAN AND CENTRAL ASIAN STATES: COMPARATIVE ANALYSIS AND STRATEGIC PROSPECTS

Olimov Khakim Kavulovich - employee of the Spirituality and Enlightenment Department of the Shahrisabz State Pedagogical Institute. Uzbekistan

Abstract. This article analyzes the role of artificial intelligence (AI) technologies in the legal systems of Uzbekistan and the Central Asian region, current issues and prospects for their regulation. The study examines the legal subjectivity of AI systems, in particular, the theory of

granting them status based on the analogy of a "legal entity", the establishment of a chain of responsibility for harm caused by autonomous systems, and mechanisms for protecting fundamental human rights.

Keywords: Artificial intelligence, legal subjectivity, Central Asia, digital law, analogy of a legal entity, responsibility, "Digital Uzbekistan - 2030", ethical standards.

Kirish. Insoniyat taraqqiyotining hozirgi to‘rtinchi sanoat inqilobi (Industry 4.0) bosqichida sun‘iy intellekt (SI) tizimlari nafaqat texnik yordamchi, balki jamiyatning barcha ijtimoiy-huquqiy sohalarida mustaqil qaror qabul qiluvchi, prognozlar ishlab chiquvchi va boshqaruv jarayonlarida ishtirok etuvchi sub‘ektga aylanib bormoqda. Bugungi kunda SI texnologiyalari tibbiyot, moliya, transport va hattoki sud-huquq tizimiga jadal kirib kelishi natijasida, an‘anaviy huquqiy institutlar o‘zining transformatsiya davrini boshdan kechirmoqda. O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasining qabul qilinishi mamlakatimizni mintaqaviy texnologik xabga aylantirish yo‘lidagi muhim qadam bo‘ldi [2, 14-b]. Biroq, texnologiyaning shiddatli rivoji huquqiy bazaning nisbatan sekinroq shakllanishiga olib kelmoqda, bu esa “huquqiy vakuum” holatini yuzaga keltirishi mumkin, ya’ni, texnologik imkoniyatlar va ularni tartibga soluvchi normalar o‘rtasidagi nomutanosiblik huquqni qo‘llash amaliyotida bir qancha murakkab savollarni tug‘dirmoqda.

Asosiy qism. Markaziy Osiyo mintaqasi, xususan O‘zbekiston, Qozog‘iston va Qirg‘iziston davlatlari bugungi kunda SI tizimlarini huquqiy tartibga solishda o‘ziga xos integratsiyalashgan yo‘ldan bormoqda. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, SI nafaqat iqtisodiy o‘sish drayveri, balki insonning fundamental huquqlari, shaxsiy ma’lumotlar daxlsizligi va jamoat xavfsizligiga bevosita ta’sir etuvchi faktor sifatida namoyon bo‘lmoqda. Asosiy muammo shundaki, SI tizimlari tomonidan qabul qilingan avtonom qarorlar natijasida yetkazilgan zarar uchun kim javobgar bo‘lishi kerak? Dasturchimi, foydalanuvchimi yoki SIning o‘zimi? Bu borada D.M.Mokanuning fikricha, “SI tizimlarining murakkabligi va o‘z-o‘zini o‘qitish qobiliyati ularni oddiy mulk yoki buyum sifatida tavsiflashga

to'sqinlik qiladi, chunki ularning harakatlari har doim ham inson (dasturchi) tomonidan oldindan aytib bo'lmaydigan xarakterga ega". [4, 52-b].

Markaziy Osiyo mintaqasi, xususan O'zbekiston, Qozog'iston va Qirg'iziston davlatlari SI tizimlarini huquqiy tartibga solishda o'ziga xos yo'ldan bormoqda. Mazkur maqolada SI tizimlariga huquqiy maqom berishning nazariy asoslari va mintaqa davlatlarining ushbu sohadagi qiyosiy huquqiy tajribasi tahlil qilinadi.

Jahon miqyosida "Elektron shaxs" (Electronic Person) kontseptsiyasi o'rta chiqayotgan bo'lib, u SI tizimlariga ma'lum bir huquqiy layoqat berishni nazarda tutadi. Ushbu kontseptsiya G'arbiy Yevropa va AQSH huquqiy tizimlarida qizg'in muhokama qilinayotgan bo'lsa-da, Markaziy Osiyo huquq tizimlari va milliy qonunchiligi uchun hali mutlaqo yangi fenomen hisoblanadi. Markaziy Osiyo davlatlarining huquqiy tizimlari roman-german huquq oilasiga mansubligi sababli, SIning maqomini belgilashda "yuridik shaxs analogiyasi"dan foydalanish nazariy jihatdan asosli ko'rinadi.

Mazkur maqolada SI tizimlariga huquqiy maqom berishning nazariy-huquqiy asoslari, mintaqa davlatlarining (O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston) ushbu sohadagi qiyosiy huquqiy tajribasi tahlil qilindi. Shuningdek, tadqiqot doirasida:

- SI tizimlarining huquqiy sub'ektligi masalasida "obyekt" va "subyekt" qarashlarini qiyosiy tahlili ;

- Avtonom tizimlar tomonidan yetkazilgan zarar uchun javobgarlik zanjirini belgilash mexanizmlarini o'rganish;

"Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi doirasida huquqiy bazani takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish amalga oshirildi

An'anaviy huquqiy doktrinaga ko'ra, huquq sub'ektlari faqat insonlar (jismoniy shaxslar) va ular tomonidan tashkil etilgan tuzilmalar (yuridik shaxslar) bo'lishi mumkin. Biroq, SIning avtonom ravishda bitimlar tuzishi, asarlar yaratishi yoki zarar yetkazishi uni "obyekt" doirasidan chiqarib yubormoqda.

D.M. Mokanuning fikricha, “SI tizimlarining murakkabligi va o‘z-o‘zini o‘qitish qobiliyati ularni oddiy mulk sifatida tavsiflashga to‘sqinlik qiladi, chunki ularning harakatlari har doim ham dasturchi tomonidan oldindan aytib bo‘lmaydi” [4, 52-b]. Bu yerda **“Elektron shaxs”** (Electronic Person) kontseptsiyasi o‘rtaga chiqadi. Ushbu kontsepsiya Yevropa Ittifoqi doirasida muhokama qilingan bo‘lsa-da, Markaziy Osiyo huquq tizimlari uchun hali yangilik hisoblanadi.

Maqolada ilgari surilayotgan asosiy g‘oyalardan biri — SIni yuridik shaxs analogiyasi asosida tan olishdir. Bu nazariyaga ko‘ra:

- SI tizimi maxsus davlat reyestridan o‘tkaziladi;
- Unga ma‘lum miqdorda kapital yoki sug‘urta jamg‘armasi biriktiriladi;
- Yetkazilgan zarar ushbu jamg‘arma hisobidan qoplanadi.

S.S. Gulyamov ta‘kidlaganidek, “SI tizimlarini yuridik shaxs kabi korporativ tuzilma sifatida tan olish, ularning yaratuvchilari va egalari uchun javobgarlik zanjirini aniq belgilashga xizmat qiladi” [12, 88-b].

O‘zbekiston tajribasi: Strategik maqsadlar. O‘zbekistonda SI bo‘yicha fundamental hujjat — PQ-4996-sonli qarordir. Mazkur hujjat bilan SI texnologiyalarini joriy etishning ustuvor yo‘nalishlari belgilangan. Xususan, sud tizimida “E-sud” va ma‘lumotlarni tahlil qilish algoritmlarini qo‘llash bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borilmoqda [2, 8-b]. O‘zbekiston modelining o‘ziga xosligi shundaki, u ko‘proq iqtisodiy rag‘batlantirishga yo‘naltirilgan.

Qozog‘iston 2024-yilda SI bo‘yicha milliy strategiyasini yangiladi. Qozog‘iston qonunchiligida “algoritmik shaffoflik” (algorithmic accountability) tushunchasi kiritilmoqda, bu esa davlat organlari tomonidan foydalaniladigan algoritmlarning ochiq bo‘lishini talab qiladi [3, 41-b].

Qirg‘izistonda esa “Raqamli kodeks” loyihasi doirasida raqamli identifikatsiya va ma‘lumotlar daxlsizligi masalalari birinchi o‘ringa chiqmoqda. Mintaqa davlatlari uchun umumiy muammo — SI qarorlari natijasida yuzaga keladigan diskriminatsiyaning oldini olishdir.

Fuqarolik-huquqiy javobgarlik masalalari: SI tomonidan yetkazilgan zarar uchun javobgarlikni aniqlashda uch xil model mavjud:

1. **Dasturchi javobgarligi:** Agar algoritmdagi xato sabab bo'lsa.
2. **Foydalanuvchi javobgarligi:** Agar noto'g'ri ekspluatatsiya qilinsa.
3. **Kollektiv javobgarlik:** Ikkala tomon ham aybdor deb topilsa.

WIPO (Butunjahon Intellektual Mulk Tashkiloti) hisobotida qayd etilishicha, "SI avtonomiyasi ortib borgani sayin, insonning nazorat qilish (human-in-the-loop) majburiyati huquqiy normaga aylanishi kerak" [5, 126-b].

YUNESKO tavsiyalariga ko'ra, SI tizimlari insonning fundamental huquqlariga, jumladan shaxsiy hayot daxlsizligi va fikr erkinligiga daxl qilmasligi shart [15, 33-b]. Markaziy Osiyo xalqlari mentaliteti va milliy qadriyatlaridan kelib chiqib, SIning etik kodeksini ishlab chiqish zarur. Bu nafaqat texnik, balki ma'naviy-ma'rifiy jarayon hamdir.

Markaziy Osiyo mintaqasi uchun yagona huquqiy makon yaratish quyidagi bosqichlarni o'z ichiga olishi lozim:

1. **Mintaqaviy SI-Reglamentini qabul qilish.** Bu Yevropaning "AI Act" hujjati kabi mintaqadagi barcha SI tizimlari uchun umumiy standartlarni o'rnatadi.

2. **Transchegaraviy ma'lumotlar almashinuvi.** Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida "Big Data" (Katta ma'lumotlar) bazasini huquqiy jihatdan himoyalangan holda birlashtirish.

3. **Huquqshunoslarni qayta tayyorlash.** "Raqamli huquqshunos" (Digital Lawyer) mutaxassisligini oliy ta'lim tizimiga kengroq joriy etish [9, 112-b].

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt O'zbekiston va butun Markaziy Osiyo huquq tizimlari uchun ham imkoniyat, ham jiddiy sinovdir. SIni "yuridik shaxs" analogiyasi asosida tartibga solish, avvalo, huquqiy noaniqliklarni bartaraf etadi va investitsiyaviy muhitni yaxshilaydi. O'zbekistonning ushbu yo'nalishdagi strategik qadamlari mintaqada texnologik va huquqiy yetakchilikni ta'minlashga xizmat qiladi. Raqamli asrda huquq faqat jazolash emas, balki innovatsiyalarni xavfsiz yo'naltirish vositasi bo'lishi lozim. O'zbekiston va qo'shni davlatlarning kelgusidagi istiqbollari yaxlit "**Markaziy Osiyo SI etikasi va huquqi**" modelini yaratishni talab etadi. SI chegara bilmas texnologiya bo'lgani sababli, mintaqada yagona huquqiy makonni shakllantirish va transchegaraviy texnologik nizolarni hal

qilish bo'yicha mintaqaviy kelishuvlar imzolash zarur. O'z vaqtida qabul qilingan qonunlar nafaqat innovatsiyalarni rag'batlantiradi, balki raqamli asrda insonning fundamental huquqlarini ishonchli himoya qilishga xizmat qiladi. Markaziy Osiyo davlatlari uchun SI sohasida yagona huquqiy makon yaratish strategik ahamiyatga ega. Bu nafaqat texnologik hamkorlikni, balki transchegaraviy nizolarni hal qilish va inson huquqlarini himoya qilishning umumiy standartlarini shakllantirishni o'z ichiga oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "Sun'iy intellekt davrida huquq: imkoniyatlar va muammolar" xalqaro konferensiya materiallari (25.11.2025). – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2025. – 240 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-fevraldagi PQ-4996-sonli "Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 2021.
3. Казахстан в эпоху цифровизации: Аналитический доклад по законодательству ИИ. – Астана: Институт законодательства РК, 2024. – 115 с.
4. Moku D.M. Legal status of AI systems: Liability and Personhood. – University of Leuven Research Press, 2023. – 302 p.
5. WIPO Strategy on Artificial Intelligence and Intellectual Property. – Geneva: WIPO Publishing, 2024. – 410 p.
6. Ergashev Sh. Raqamli huquq va innovatsiyalar nazariyasi. – Toshkent: Adolat, 2023. – 212 b.
7. European Parliament resolution on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). – Strasbourg, 2017.
8. Saidov A.X. Qiyosiy huquqshunoslik: darslik. – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 560 b.
9. Raqamli iqtisodiyotda huquqiy tartibga solish: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – T.: TDYU, 2024. – 320 b.

10. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th Edition. – Pearson, 2021. – 1166 p.

11. Markaziy Osiyoda raqamli transformatsiya: Strategik tahlilnomalar. – BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP) hisoboti, 2025. – 94 b.

12. Gulyamov S.S. Sun'iy intellekt va blokcheyn texnologiyalari huquqi. – Toshkent: Huquq va texnologiya, 2023. – 350 b.